З майбутньої книги ."Л и с т и Бродяги"

— Я шукаю її... Па всіх завулках цівї планети я шукаю її, ту женщину, що закрутила б мною, як циган сонцем, як вітер чайкою,

владно,

шалено,

божевільно...

Я шукаю і не знаходжу її, я жадаю і не маю її! Мої

очі обертають кожну стрічну — шукають...

О, де ти? де ти?!.

Я мучаюсь за тебе і проклинаю тебе, — ту що не існує.

Прийди ж прийди..."

(з щоденника мого героя)

На старовинній горі Мітрадат , лисій, мов голий череп, увінчаній сірим, похмурим, таємничим будинком музею, на цім, сповненім містичними тінями і натяками гробовищі древніх легенд, сонно, тихо й урочисто.

По-своєму урочисто, як буває урочисто на припалих попелом руїнах незнаного, таємничого храму.

Сідає байдуже сонце десь на попелясті гори. Внизу шумить немічне місто, а далеко на морі гойдаються позолочені сонцем вітрила на голубім обрію, — то відпливають кораблі в далекі, невідомі рейси.

А не камені сидить постать і бездумно дивиться просто перед себе: юна, кремезна і... сантиментальна...

Ах, пробачте, я не з того почав. Вернімось, любий читачу, всього лиш на кілька день назад.

Це було недавно, навіть дуже недавно.

***

До Керчі прийшли два чудаки. В сірих костюмах, якщо за такі можна вважати досить вільно імпровізовану одіж кольору арештантського халату. Босенькі. В одного мексиканська панама на голові, а в другого просто чуб. Обидва рослі, обидва молоді, обидва замурзані як цигани, так що й не скажу котрий блондин, а котрий брюнет. В одного—чорнішого—половина костюма на руці, бо йому дуже жарко, а в другого таки там, де йому і треба бути. За спиною якісь речі. І як люди, які абсолютно нікуди не спішать, вони пройшли головною вулицею звичайною ходою звичайних бродяг, і хоч як вони не подібні один на одного, але йшли зовсім по-різному, — один волік ногу, а другий... ліпше б він. той другий, забрав свої ноги на плечі.

Проте, вони йшли й сміялись.

Ніхто на хлопців не звертав уваги під безжалісно-працьовитим полуденним сонцем. Ніхто абсолютно ніякої уваги.

А між тим, до Керчі прибуло два великих чудаки, двоє невідомо чиїх громадян.

Це ми — я і Толь.

Толь — це ваш герой. я — просто свідок.

Але насамперед я хочу познайомити вас зі своїм героем. Прошу:

— Monsieur Толь! І не Антон, або якийсь Антоній, або, ще гірше, Анатолій, а просто — Толь.

Милий і тихий розбишака, буйний, веселий безбатченко, багатющий голодранець, невизнаний романтик Толь.

Ось ми йшли з ним зараз цією вулицею і сперечались на ту ж тему, що й завжди. На романтичну тему. І уявіть собі, я, мабуть, ніколи, при всій своїй ерудиції (в яку ви можете й не вірити, але він мусить) не можу його переконати в тому, чого він ніколи не схоче визнати. Але він безперечно визнав. Він упертий і непохитний, як і та, спеціально на це призначена тварина виключної породи, але він визнав... А може й не визнав хтозна.

Річ в тому, що Толь не любив жодної дівчини, жодної жінки, і не розумів, що то значить—любити. Захоплюватися ж він міг двома, трьома, коли хочете десятьма одразу, шукав з ними зустрічі, щоб потім, в надзвичайно короткий час, махнути на них рукою, посміятись і з легким серцем прогнати від себе, і коли йому говорили про любов, про якусь всемогутню і всевладну любов, Толь сміявся: — Пхе, дурниці!

Читаючи романи, дивлячись кіномелодрами, він божевільно реготав там, де рекомендувалось плакати.

І якщо йому зводили на очі, здавалось би, безперечну і непохитну істину, втиснену в крилату фразу Шекспіра, що мовляв: "Любов і голод правлять світом", — Толь щодо останнього цілком згоджувався, цілком, ну, а решту безапеляційно відкидав.

— Що?! Голод — це правильно, він і тільки він керує всім, а якась любов, якась всемогутня, мало не містична: та це вигадка, вигадка божевільних. Я ось не розумію в ній ні чорта, навіть не хочу знати, що воно таке, а отже на зло всім мудрим, живий, як бачите — живий.

І щоб довести, що він дійсно живий. Толь гупав себе кулаком у груди, мов у барабан, аж гуло, а потім брав у свої ведмежі обійми бідного опонента і зі сміхом мняв його на всякі способи аж той починав криком кричати, згоджувався мерщій і просив помилування. Такі аргументи безперечно сильно впливали.

Отже, Толь ніколи не любив жінки.

А в той час дівчата по ньому з глузду сходили, по ньому такому кремезному, ставному, з гарним співочим голосом, з вихрастою головою, по ньому веселому і безжурному; та не тільки дівчата, а й молодиці.

Ось ми з Толем обійшли майже шосту частину світу і майже ні на жодній зупинці не обходилось без будь-якої романтичної пригоди: при абсолютній Толевій пасивності (якщо не рахувати сміху та невинних сердешних співів шовковим баритоном). І признатись, немало ми від того терпіли, хоча щодо Толя, то це

його надзвичайно бавило, ну а я бавився найменше і терпів найбільше.

Так, в Кекенеїзі, цій задрипаній ластів'ячій станиці, сповненій південної нудьги, в Толя в любилася особа років, мабуть так, під 25. Мабуть роман, симпатичний південний роман, так принаймні мріяла "вона". Але дія так швидко пішла в ход, що екзотичний роман в самому зачатку перейшов у трагедію, а потім моментально в комедію. Розв'язка мала бути така:

На диво ексцентричний татарин — зраджений чоловік — в мить виріс перед нами з ножем і, дико ворочаючи баньками, хотів рішуче зарізати "його", ні в чому неповинного Толя: це тоді, як ми такі симпатичні, веселі бродяги, запилені і стомлені сиділи мирно в альтанці і пили, в нього ж таки куплене, його ж таки невірною дружиною принесене молоко, — і ось така трагічно-дика розв'язка мусила бути в кінці роману, який цілком вкладався в якісь там півдюжини "її" палких поглядів і дюжини повертань голови в наш бік на стежці від альтанки до будиночку, ну та ще два-три безнадійних визирань з віконечка...

Така розв'язка мусила бути. А ось така була: Татарин просто втік трішки помнятий і добре наляканий, а ми лазили із сміху; допили молоко, лишили гроші на столику за розвагу і пішли далі Але одна характерна риса була в Толя, якої вій не помічав за собою, а коли б і помітив, то мабуть би ніякий скепсис не запобіг лихові. Риса ця така:

Всяка, більш-менш гарна дівчина, яку посилав нам татарський аллах назустріч, якоюсь незваною силою робила Толеві (і навіть на порядному віддаленні) настрій діаметрально протилежний настроєві, шо був до зустрічі. Так, коли в Толя підводило живіт з голоду і він його ще більш підтягав

ремінякою, завжди додаючи приказку, мовляв: "Клин клином вибивай", боліли ноги, боліли руки і нили всі кісточки від утоми, а порепані спраглі вуста не були здібні не тільки на сміх, а навіть бодай на путнє слово, коли Толь плентався до наміченої зупинки, як змучений верблюд в пустелі до оази, — тоді випадково з'являлася дівчина. Така собі проста дівчина. Може сімнадцятка. може більше. З веселими терновими оченятами, із звичайними дівочими вустами, з гарненьким пружинястим станом, і не пливла, а просто шелепала босими ноженятами нам назустріч. Ось тоді з Толем робилось дивне: мертвяк вмить оживав. Сміявся, зачіпав дівчину, говорив їй всякі милі дурниці, прекумедно ходив півником, приспівував, навіть співав, а потім, одходячи, обіцяв написати листа, обов'язково написати листа; раз по раз обертався і весело помахував рукою своїй випадковій знайомій услід.

Це одначе ні крихти не заважало йому тут же з приводу якогось дотепу нащот любові, самим некоректним способом і самим безапеляційним тоном лаяти дурнями тих, хто вживав це і подібні йому слова, і вигадує за ними бозна-що, хто шукає в таких милих дурницях якихось невиміряних глибин і невиданих висот, і навіть писати і робити картини та дурити людей, та ще й морочити голову. Спекуляція і нечуване свинство, навіть нахабство! А воно — жарт, простий невинний жарт, щоб не було нудно. Дрібниця, юринда.

А буває й так:

Толь іде трудним гарячим шляхом, в пилюці, під безжалісним сонцем, або десь вулицею, — іде як буйний школяр по коритару , — співає, свище з усякої козявки та комахи вдається в філософію, регоче з свого товариша (цебто з мене), що лице його вкрите візерунками поту і пилу, мов у малайця чи там у папуаса татуїровкою. Словом, Толь як бурсак, допіру випущений з бурсацького каземату на сонечко.

І ось іде назустріч дівчина; йде собі і лукаво з-під лоба поглядає на веселий народ.

Толь вмить замовкає, зосереджується, до чогось прислухається в собі, пильно, пильно дивиться на дівчину, — хоче розгадати, знайти в ній щось бажане, — щось таке, чого й сам гаразд не знає.

Озирається, дивиться услід і рушає далі тихо, наче божевільний, що йому наділи сорочку (даруй мені, Толь, за таке кумедне порівняння: це ж у твоєму дусі і так пасує до тебе). А потім затягає пісеньку, таку собі звичайну пісеньку і крім цієї пісеньки нічого більше не хоче знати.

Але то все пусте, все пусте.

Отакий собі бунтар Толь і отак ми з ним добрались до Керчі; отак перейшли Крим; допомагали кримським виноградарям за поденну плату, вантажили на залізницях, вантажили в портах, працювали в редакціях, оглядали байдуже і скептично, з чуттям своєї переваги, санаторії та їхніх симпатичних і несимпатичних мешканців.

Підбирались контрабандою на пляж і дивились там спеціальну виставку експонатів: Толь моментально набив собі руку вгадувати (талан-хлопець!) по експонатах їхню професію, а коли без професії, то якої категорії і якого рангу в минулому й тепер.

Словом, було весело, було радісно, було безтурботно (порожня кишеня — то така дурниця проти повного серця). Було багато пережито, але ніщо ані на йоту не змінило Толевих поглядів; ба, ні, вони навіть ще зміцніли; Толь залишився також букою в романтиці, як і в політиці і був так твердо

переконаний в абсурдності всяких "любовей" і мелодрам на цьому ґрунті, і сміявся з шукачів всяких глибин і висот в цьому круглому, заялозеному слові, як з милих, втішних чудаків і лаяв їх, як найбільших злочинців.

Словом, Толь, цей "анархіст" Толь, був і залишився в цілком нормальному стані.

І ось ми прийшли в Керч, і оселились ми біля неї гори Мітрадат: і привітав нас, навіть зовсім байдуже привітав, старенький гунявий дзвін старого похмурого костьолу.

З цього й почалося.

***

Уже з мого помилкового початку, ти, любий читачу, очевидно зрозумів, що сантиментальний юнак на камені гори Мітрадат десь безглуздо і безнадійно закохався: далі ти взнаєш, що то був Толь.

Я поганий автор, а ще гірший товариш, — я зразу так необережно викрив Толеву таємницю, а Толь же її ховав, ніби злочин.

Ховаючи її, він шукав самотності і сантиментально дивився, як ген на морі від'їжджають кораблі в далекі, невідомі рейси.

Так. Толь закохався, а це рівноцінно тому, що я нагло втеряв товариша і брата. Та мало того, що закохався, але... Як скоро все йде, все міняється. Я втеряв товариша нагло і безповоротно і тепер я тільки можу і хочу розповісти, як це трапилось. Ось це — ціль моя, це і "гвоздь" повісті моєї.

Керч — місто портове, місто південне. Брак частого заробітку в порту доповнювало щедре сонце своєю енергією. Проходили дні. сповнені дрібненьких турбот і великих радостей.

Жилося повно, жилося весело. Та тільки з Толем творилося щось непевне. Часто ось так. — говорить, говорить, раптом зупиниться, урве і мовчки дивиться кудись; або замість того, щоб за своєю давньою звичкою піти десь на скелі, над море й буянити на всю широчінь своєї натури, — Толя тягнуло в найлюдніші місця і він ішов. Що він робив? Нічого вій там не робив: тинявся цілими годинами, витрнщивши очі, ніби вперше побачив світ, а потім стомлений пізно вертався додому і сантиментальничав. Спав неспокійно. Звідки це? Від чого ця зміна? Що з ним? Я так би й не розгадав цього стану, коли б випадково не заглянув до його безладного щоденника, простіш до нотаток в кишеньковому зошиті; заглянув і зрозумів.

Під датою 25 червня (цебто два дні тому) стояла оригінальна й виразна занотовка, що й дала мені ключ до Толевої таємниці; найвиразніший уривок з неї я й навів з початку цього листа:

"...— Я шукаю її і не знаходжу її... ту женщину, що закрутила б мною, як вітер чайкою, владно, шалено, безумно... О прийди, прийди!..."

Он воно що, он воно куди! Мені стало шкода Толя. Толь спав на класній дошці (ми мешкали в школі Водників), розкидавшись, як біблійський Голіаф, а я перегортав його щоденника й читав його надривні оповіді на пом'ятих аркушиках; передо мною чітко стала сила і вся безпорадність його болю.

Бідний Толь!..

.....

Це було 27 червня, а вечором Толь несподівано заявився "додому" в зовсім надзвичайному настрої, в самому що не в чудернацькому настрої, який я можу змалювати хіба тільки зовні, а не розписати перед вами як слід; в настрої, що його можна порівняти хіба тільки з настроєм п'яного.

— Що з тобою, — питаю, — ти п'яний?

— Ні я не п'яний... — Толь схвильовано загріб рукою чуприну,— йди ти к чорту! Від сьогодні я вас і знати не хочу нікого, паскудники, ганчірники! Які ви всі... пошленькі і дрібні. Ех! ти понімаеш... ти знаєш... іду я вулицею, — нудьга така, спека, здається — ліг би на саме дно Чорного моря, й лежав би аж до самого другого пришестя, лежав би, щоб тільки не човгати ногами по цьому треклятому нудному місті, під нестерпучо тяжкою спекою, по цьому запаскудженому мішку... Бамкає дзвін на костьолі, що, знаєш, там — біля гори Мітрадат; як по мертвому бамкає... Зроду я не був у костьолі і вперше чую, як бамкає той гунявий католицький дзвін. А дай, думаю, зайду... і щоб ти думав... Та чи можеш ти щось подібне уявити собі, ти, що звик розрізати все ножем своєї дурної логіки, аналізувати; — ти — прихильник усяких математичних залізних істин і шукач біологічних причин навіть там, де їм немає, місця; чи можешь ти заглянути в глибину, в корінь того, про що тобі зараз скажу?.. Ех!!!

І від лишку енергії Толь хряпав себе об коліно п'ястуком, підкреслюючи тим всю абсурдну протиречність свові тиради проти біологічних причин.

— Заходжу я в костьол. При вході там якась чортовинка стоїть перед образом, у ту чортовинку поляки вмачають пальці і прикладають до лоба, до грудей... Та це не важно, зрештою, важно те, що заходжу я... мовчи, мовчи, я знаю, що скажеш ти, наплював я на те; уже десять років, як я був у церкві і взагалі в якійсь божниці... Стою і чую... Ах, що чую я! Під гуняві містичні звуки органу співав голос! власне дна голоси — другий тенор, але перший... Ах оцей перший голос, цей глибокий дівочий голос, — він і досі бринить у моїх вухах.

Він бринітиме доти, доки існую я, доки знайду її я, доки побачу її... А я побачу її. Це королева! І не дорівнює їй жодна в своїй красі ні з колишніх, ні з теперішніх, ні з майбутніх королев землі, богинь землі і неба. Що Рафаель? що да Вінчі?! Що, зрештою, всі ваші закони й теореми проти людського серця, проти дивної, непереможної сили цієї дивної жінки, розумієш — дивної жінки. Під шовкові, вдумливі звуки органу виплив передо мною образ її. Я знайшов її! Мені давило груди — так роздалося бентежне серце мов, І я мало не крикнув— дико, божевільно, як кричить людина, вперше побачивши світ.

— Прийшла! Ти прийшла! Я шукав тебе і таки знайшов тебе... О, де був я... Це перший момент в моєму житті і перша "вона" в моєму житті; ніколи не припускав я можливості подібного, а тепер увірував. Подібний момент був лише один — коли я втік з-під розстрілу й побачив сонце, але й він поблід перед цим...

Я побачу її! Я заговорю до неї і візьму за руки її, о...

— Ну думаю, пропав Толь, погиб. А Толь продовжував, лише екзальтація трохи спала:

— Ридав орган... Сидять католики й моляться своєму богові, а я... своєму. А як заспівали "Аве, Марія", не витримав, напруження і піднесення дійшло кульмінаційної точки... Ти знаєш! Цей образ, цей голос!.. Одрубай мені голову, але я певен, що власниця його — це безподібне, ще не описане ніким і ніколи втілення всього, що тільки в найліпшого в жінці. В одній особі, я відчув це так, як не відчував п'яниця сили алкоголю, як не відчував немовля сили першого проміння сонця...

Знову екстаз; Толь не знаходив слів і не було в його мові ні логіки, ні послідовності—був дикий сатанинський інстинкт, інстинкт сліпий. Ну, думаю, кінець, кришка — погиб Толь. Але це був тільки початок.

Толь уже не міг говорити, відчинив вікно і дихав на всі свої міцні двадцятилітні груди. Далеко на тлі моря і неба жевріла червона смужка, як палкі губи юної дівчини, а море знадливо, мрійно дихало, тихо гойдало грудьми й шуміло під скелями свою південну жагучу пісню, пісню кохання. Толь заспівав, Толь приєднав свій голос до моря.

Як він співав! Взагалі Толь чудово співав, але так — вперше: мушу признатись я ніколи не думав, щоб Толь колись так заспівав. Слова бились об стінки кімнати, кидались, бриніли на шибках вікон і знайшовши відчинене, відлітали туди — до моря, поривні й дужі. Під вікном зібралась юрма слухачів і, коли Толь скінчив, заплескали в долоні. Актор відповів ширим і веселим вибухом сміху.

Пізно ліг Толь спати з єдиним жаданням встати з сонцем і піти знов до костьолу, познайомитися з нею, хоч би там що, а заговорити з нею... Це буде, це мусить бути! О, він побачить її. він обов'язково побачить її... її!

Які безглузді думки лізуть у голову на оцій безглуздій горі Мітрадат. Чортова Керч! Чом я не обминув тебе тридцятою дорогою? Толь, як учадів, не помічав ні дня, ні ночі, ні друзів, ні ворогів: для нього — всі друзі і всі вороги.

— Толь, поїдемо звідціль... поїдемо на Кубань, потім у Тифліс, на Закавказзя... Це ж наша мета, Толь...

Толь мовчав. Сиділи ми над морем, ніби на чийомусь похороні.

— То ж наша ціль, Толь... пам'ятаєш...

Але на всі мої знадливі слова Толь лише огризнувся, встав і пішов геть. Знову туди...

Проклята Керч!

***

Ні другого, ні третього дня Толеві не пощастило побачити свою милу. Він регулярно приходив до костьолу, ставав збоку, хоч можна було сісти, і, як вірний пес, вистоював усю відправу та все позирав — коли зійде "вона". Але вона не сходила; голос, цей магічний голос, дзвенів як і вперше, тягнув бідолашного Толя і тримав як на мотузку, але її не було, наче крізь землю провалювалась, чи може й жила там — на хорах.

Почуття Толеве росло й ширилося з катастрофічною швидкістю і, не маючи виходу, несло за собою катастрофічні наслідки. Вже четвертого дня Толя не можна було пізнати., похмурнів, одбився од їжі. став нервовий і до всього — нібн сновида якийсь.—серед ночі ні з сього ні з того вставав і роздягнений ішов кудись. А на ранок із синіми смугами під

очима йшов до костьолу. Дні, коли в костьолі не було служби, Толь просиджував на камені над морем, на горі Мітрадат.

Мені од всієї душі шкода було товариша і я в голову заходив, як запобігти лихові. Наші взаємини натягнулись до неможливості., до болю; ні чого схожого на те, що було всього яких 5-6 днів тому між нами. Від самої моєї присутності Толь мучився, хоч як він силкувався замаскувати це; йому було соромно за свою безглузду історію і боляче, що я знав його таке дурне й безпорадне становище.

Скоріш би вже якось кінчалось, так далі не можна; сам Толь мабуть не бажав так швидкої розв'язки цього ідіотського роману, як бажав її я. Але розв'язка не йшла.

Хлопець на моїх очах гинув. Уже він не співав і не сміявся, і майже ніколи не говорив зі мною, — я для нього не існував, як не існувало все, що не торкалось його проклятого костьолу. Коли б він глянув на себе в люстерко, то сам не пізнав би себе, — то не він. то лише тінь його: та ба, скільки раніш він любив видивлятись на себе в шибку вікна (за браком люстерка), стільки тепер ніколи не підходив до нього з цією метою.

Двічі я пробував переконати його, шо його німфа — тільки фікція. все було даремно. становище було безпорадне. а тут ще бюджет наш зовсім захудав: в редакції мені відмовили, бо я своєчасно не виконав попереднього замовлення (через толя), а іншої роботи не було і не буде, навіть перспектив на будь-який заробіток: на пристані було робочих рук втроє більше ніж треба . Ми сіли на міль. Та я цьому й радів — це змусить толя схаменутись: яка там любов на голодний шлунок, — думав я, покрутиться, покрутиться та й візьметься за розум. але де там: це спричинилось тільки до дужче прикрої сценки між нами.

тоді я рішив вивезти його звідціль, якою завгодно ціною, а вивезти. я мовчав і обмірковував план, а толь вирішив завтра ж покінчити з усім: завтра мала б бути розв'язка. як він покінчить, про те Толь мовчав: але я відчув, що тут пахне погано, небезпечно, а тому я мушу піти завтра разом з ним, хоч там що, а піти. Толь якимось чином вгадав мої думки і спокійно попередив: Ні кроку за ним, ні кроку, інакше він не певен за мою цілість, чи чую я?!

Я чув; це було сказано спокійно, навіть дуже спокійно, але треба було чути його голос і бачити його очі, щоб зрозуміти зміст цих коротких і звичайних слів.

А потім я мушу дати слово, як гарантію, що не буду втручатись в його особисту справу, не втручатись ніколи й нічим. Слово! Толь наступив на горлянку, як кажуть, і я таки мусив дати слово — ніколи не втручатись в його особисту справу, ніколи.

Толь подякував. Він вірить у мою чесність.

***

Я не пішов за Толем. Але я й нікуди не пішов: я сидів, в той час, як Толь десь безнадійно шукав розв'язки шукав свого безголов'я, і складав фіктивну телеграму: —

...— Екстренно...

приїзди негайно помер...

Хто помер? Я став у тупик. Багатьох родичів у нього, здається, не було, батько поспішив і помер давно... Ах, так,

мати, у нього десь є мати. Ага! Я зрадів — для спасіння сина можна угробити й матір.

....Екстрено. Негайно приїзди померла мати...

Є!Я потирав руки з задоволення. Гм... а куди приїзди? Ат... чорт його бери, він сам знає, якось то буде, та це й не важно, — важно: Толь мусить завтра виїхати. Він любить свою матір і... завтра ми будемо далеко звідци. Так, красота! Я був надзвичайно задоволений з своєї спритності, моєму хистові позаздрив би ліпший з авантуристів.

Відшукав стару телеграму, надіслану мені колись Толем; яке щастя, яка щаслива випадковість, — телеграма, хтозна колишня, лежала в моєму старому блокноті. мало того, на ній стояло: "Приїзди... Толь".

Трішки гумки, трішки чорнила і за хвилину нова телеграма була готова. Не встиг я кінчити цієї процедури, як з грюкотом влетів Толь, ніби камінь, кинутий щосили, розтріпаний, захеканий, схвильований чи зляканий, упав безсило на лаву, потім скочив, схопив мене за руку, розкрив рота... Та не встиг він вимовити й півслова, як я урочисто подав йому телеграму.

Толь зблід, закам'янів; очі його безглуздо перебігали телеграму мабуть в двадцяте. Бідний Толь! Тільки тепер я помітив велику ґулю в нього на лівій скроні і кров на руці. А тут ще такий удар, така прикрість. Бідний, бідний!.. Втілення повної розгубленості і безглуздя.

Раптом Толь зареготався:

— Йолоп ти, дурень! У мене матері ніколи не було, то пак ні, я її ніколи не знав, ні вона мене... повія... Та й потім... йолоп!

— йому було весело з мого жарту: раптом він схаменувся: Тікаймо!.. Швидше... зовсім звідціль. Скандал... потім розкажу, швидше!—і потягнув мене за руку, Та підожди ж ти, манатки!

Я мало не скакав з радості: ми мали покинути Керч і цей чортів костьол — красота! Ми мусили негайно покинути Керч, негайно, як це красиво звучить.

Манатки в кишеню, ноги на плечі — гайда на пристань: маршрут — на Кубань. Толь мене підганяв.

Дорогою з уривчастих слів узнаю:

Толь щось хотів... йому перечили... Хтось штовхнув Толя, когось він ударив... Когось перекинув — такого солідного католика... Ударив добре, аж вибив собі пальця і вразив до крови руку, а мішень покотилася під ту чортовинку, що в неї католики вмокають пальці, скандал... Його схопили... кудись тягли... Десь він вирвався.

Словом, Толь натворив ділов. Тепер — за його словами покривджені з цієї мелодрами бігають і шукають його по всій Керчі... А головний герой летить на пристань, зломивши голову.

Наш швидкий рух викликає здивування й недвозначні жести: коли б не така спека, то й міліціонер хіба ж так гнався б слідом, а то тільки кліпає очима та хекає біля тумби, ніби карась на сковороді.

На пристані трубить пароплав.

Прибігаємо на пристань, до каси:

— Два!

— Що два?

— Два білети...

Пароплав на Тамань дав другий гудок, швидше.—"Есть, сорок! Дальше, ну?!" Але тут маленька неприємність; я в одну кишеню, в другу, знов у першу, знов у другу... Тільки що мацав — були...

... когось перекинув — такою солідною католика... Ударив добре, аж вибив пальця і вразив до крові руку...

— Гражданін, не задерживайте! Я одійшов, і неймовірно обмацував у двадцяте кишені, лазив пальцями поза рубцями, шукав очима долі... щойно були всі сорок копійок! Зрештою намацую... невелику дірку в кутку кишені. — Ааа!..

Толь давно вже вмостився на палубі й тоскно дивився туди, назад, на голубу Мітрадат; поза його — поза людини, яку везуть на страту.

— Толь!.. почекай хвилинку, я зараз... я хутко, хвилинку... — Толь байдуже глянув на мене, хотів щось запитати, але я за мить був уже на березі й подався.

Куди я подався? Я подавсь шукати сорок копійок. Сьогодні мені смішно й завжди смішно, коли я пригадую себе в тодішній ролі гончака, а тоді не було смішно. Взагалі я губив багато,— виходив інколи з ситуації в одному лише костюмі Адама, загубив половину свого життя десь і не шкодував, а тоді... Треба було бачити як я, до болю втопивши очі в тротуари, біг назад назад тою ж дорогою, якою ми прийшли; збивав людей з

ніг. натикавсь на стовпці й нічого не бачив; моїй ретельності і спритності позаздрила б перша-ліпша собака-шукач.

Я мусив знайти сорок копійок, це задача, решта мене абсолютно не обходить. А може від цього залежить чиєсь життя! і не може, а я глибоко був переконаний, що від цього залежить Толеве — бути, чи не бути. Чим далі від костьолу, ліпше для нього.

Озирнувсь я на головній площі міста — нема! Тільки тепер я помітив міліціонера, що гнався за мною мабуть з полонини вулиці, — захеканий не менше мого: видно, сюрчав, сюрчав та й плюнув. З другого боку біжить другий, третій... Роздумувати ніколи.

Рейс назад, на пристань, був далеко цікавіший ніж сюди. Це рейс — зайця з гончаками із одчайдушними фортелями. Прибігаю...

...Далеко курить димок. Пароплав пішов в царство Тьмутороканське; на пристані нікого. Толь поїхав! — Вибух буйної радості. Потім я щиро з полегкістю зітхаю — моя місія скінчена; я виконав її чесно, стійко і... щасливо. — Толь поїхав!

Мене моментально насіли і як страшного злочинця потягли до району. Юринда. Скільки претендент на мою особисту незалежність і на своє, пограбоване мною, добро не заявився і ніяких "речових доказів" мого злочину не було, крім спітнілої сорочки в охоронців ладу, то мене потримали зо три години й над вечір випустили. Все ж таки добре вийшло.

Я почував себе переможцем і посилав сердешний привіт Толеві, хай там йому легенько тикнеться в нових землях, в нових людях. Завтра з першим пароплавом я буду теж там,

завтра з першим, — і я почував себе добре. Турбувало лише одне й то трішки — як Толь доїде? Він же заєць, він не має квитка: щодо мене особисто, то я завжди віддавав і віддаю перевагу їзді зайцем — це й цікавіше і швидше; для себе я ей-ей не бігав би шукати сорок копійок, то лише для нього, лише для Толя. А завтра з першим пароплавом я поїду зайцем. Я люблю пригоди. Красота!

Силует гори Мітрадат, як силует двогорбого верблюда, чітко і понуро вимальовувався на рожевому небі, обклеєному баранцями прозорих хмарок; там бамкав дзвін костьолу...Ага!! Хай бамкає!

З моря дихав легкий свіжий вітрець і ніжно обвівав смаглі розпечені скроні, горнувсь на груди, як дівчина першого кохання. Десь далеко кричав хрипкий пароплав і здавалось, що то дружній привіт з безмежжя, гарячий привіт вірного товариського серця. Дивно, як рідко помічаєш і відчуваєш те, про що добре знаєш, знаєш всю його механіку й хіміку, і як інколи прекрасне те, повз що все життя проходиш, не помічаючи.

Ні, таки хороше жити на цьому світі, то не кажіть!

Тільки тепер я помітив міліціонера, що гнався за мною, мабуть. з половини вулиці, — захеканий не менш мого; видно сюрчав, сюрчав та и плюнув. З другого боку біжить другий, третій...

Вечором з'явився Толь, — злий, блідий і мокрий, як та курка.

***

Толеве повернення мене зовсім убило, а Толь сидів ще мокрий і розпачливо декламував:

"...Я не знал, что любовь зараза,

Я не знал, что любовь чума,—

Подошла и прищуренным глазом..."

— Ет, к чорту все! Я ось переплив Керченську протоку і переплив би цілий Атлантійський океан, якби треба було, розумієш, переплив би,— я вернувся шукати розв'язки...

Справді. Толів вигляд свідчив, що він таки переплив би Атлантійський океан; кашкета на ньому не було, десь загубив, манатків теж не було.

— Не можу, розумієш, не можу! Я переплив Керченську протоку, мало не загинув, але інакше не можу. Все одно загинув.

"...Неверная, коварная, лукавая пляши!

Развей ты боль отравлю

Измученной души!.."

Толь перекрутив Блока, але його не турбував гонор автора, він — автор—тут ні до його і немая ніякого значіння, в даному разі, автор— сам Толь.

— Развей ты боль отравою

Измученной души... Ех!

Сюди Толь втиснув усю свою душу; ось через це він і повернувся, повернувся, щоб востаннє спробувати щастя, а потім? Потім буде видно, тільки з Керчі він більше нікуди, нікуди не поїде, ніколи й нікуди, це над його силу.

Толь вернувся шукати розв'язки, а я... я теж лишився... безнадійно чекати розв'язки.

***

І ось, розв'язка прийшла.

Саме підвернувся добрий заробіток, Толь купив собі новий одяг; пішов до найліпшого в Керчі цилюрника підстригся, поголився; скупався в морі, одягнув новий матроський костюм, начистив на розі одної з вулиць черевики до "отказу" і коли з'явився передо мною, я й рота роззявив од здивування, — такий Толь був хороший у своїй новій одежі, такий новий... Як жених!

Толь на моє здивування й репліку весело засміявся (як давно він сміявся!). Мало того — сів біля мене й по-приятельському тепло поговорив. Сьогодні його опанувала надія й рішучість: він буде вперто, вперто й весело

чекати її, і він дочекається її, навіть коли б це сталося в самому кінці XX століття; переможцем буде він у цьому дурному становищі.

Ворочаючи більмом І припадаючи на праву ногу, бабуся щось говорила ставному тенорові... Пошкандибала... Це була "вона"! — моя королево, моя богиня... радість моя!

Ти можеш, друже, сміятися з моєї трагедії, але сниться той, хто сміється останній, так, а останній буду я.

Як це звучало сильно й переконливо.

Десь бамкнув гунявий ліричний дзвін... Це він, дзвін із костьолу біля гори Мітрадат. Толь здригнувся, підвівся, приязно кивнув мені й легкої, ходою, повагом пішов туди, звідки лунав ліричний дзвін, де синів хребет двогорбого верблюда.

А я залишився чекати його й чекати розв'язки.

І от — сталося!

Сталося навіть швидко, несподівано і... цікаво.

Для зручності передаю тепер слово самому героєві; моя роля в цьому оповіданні скінчена, я можу тільки наостанку сказати, що Толь прийшов того дня пізно. Власне, він зовсім не приходив я його знайшов на горі Мітрадат: сидів Толь на камені над морем і задумано провожав очима далекі кораблі; здається, з болем дивився, як від'їжджають вони, позолочені сонцем, у далекі, невідомі рейси—туди до сонця. Заходило сонце, а за ним відпливали кораблі, вклоняючись вітрилами, чистими, як білосніжне крило чайки; І уклін їхній — то останній помах чайчиних крил, останнє прощай...

Так думав я, наближаючись до Толя; Толь не повернувся, лише показав на місце поряд себе; я сів. Толь помовчав, попросив запалити, жадібно затягнувся, а потім тихо й зовсім байдуже, зовсім спокійно почав:

— Так... Ну от... і кінець. Ні, не кінець, а... Як по-дурному буває інколи на світі! Розумієш? А втім... Ти мені прости друже, що я плутаюсь, це юринда, це пусте, — я вже остаточно здоровий розумієш, остаточно здоровий! Слухай, як це було. Ти слухаєш? Прийшов я в костьол і став з правого боку. Знову співала вона, знову цей голос, її дивний магічний голос, на єдиний звук якого я, здається, кожну мить встав би із мертвих, на єдиний поклик, навіть із царства тіней. Струснув він мною до самої глибини душі. Я стояв, упивався ним і чекав кінця. Ах, як я чекав кінця! Я знав, де двері й тепер не могло бути помилки. Вона кожної хвилини могла зійти звідтіль і я не зводив погляду з дверей, навмисне протиснувся до них. Та в костьолі людей було мало; було тихо, було так журно й так радісно; Людей було зовсім мало. Голос її сповнював собою всю божницю й сплітався з кольоровими плямами вечірнього сонця в єдині, дивні акорди.

Ах, ці акорди, їх я ніколи-ніколи не передам словами і хіба можна їх передати словами... Служба скінчилась. Затихли й урвались останні ревні звуки органу, а з ними затих і голос її. Виходили останні з віруючих, але крім дверей я нічого не помічав. Я стояв і дивився, а з дверей ніхто не йшов. Уже прийшов і сторож і ось мене будуть виганяти: сторож почав підмітати. Але я не йшов, я не міг іти. Щоб відтягнути час, я підійшов до тої чортовинки, де поляки вмачають пальці, вмочив туди руку й почав прикладати до лоба, до скронів і не зводив погляду з дверей. Ах, як мені боліла голова!.. Я вмачав руку й прикладав до чола, до скронів... яка спека... Здається, я проробляв цю процедуру вдесяте, а може вдвадцяте, як ось... Сталося! Важкі, масивні двері поволеньки відчинились і вийшли звідти...

Перший вийшов лисенький дідусь мабуть органіст. Другий —юнак, років 22, ставний і красивий.

це він тенор, це що разом з нею... Який він щасливий...

Третя вийшла... третя!!! — Я не можу, води б оце, хух!.. Третя, кутаючись в коштовну єдвабну шаль, вийшла женщина, так, років... під сорок. Органіст замкнув двері на ключ. Ворочаючи більмом і припадаючи на праву ногу, бабуся говорила щось ставному тенорові, здасться, по-руському. Тенор байдуже слухав, кивав головою і крутив хлистиком... Пошкандибала... Це була "вона"!! Так, це була вона — моя королева, моя богиня... радість моя! Аех!!

.....

Я думав Толь закатає щось з епілепсії, але ні, він лише скрипнув зубами і плюнув.

— Ха-ха-ха!.. Ну, смійся, друже, смійся ж! Ти мав рацію, так смійся.

Але в нього вираз був такий, що сміятись аж ніяк не можна було, й я не сміявся, навіть і тепер я ніколи не сміюся з нього.